

I. DACISM ȘI LATINISM – REPERE POLEMICE

DACII. DESPRE AMĂGIREA PROTOCRONISMULUI ȘI ALTE MISTIFICĂRI

Dragoș MĂNDESCU*

THE DACIANS. ABOUT THE ILLUSION OF PROTOCHRONISM AND OTHER MYSTIFICATIONS

(Abstract)

*The Romanian society is marred by a state of confusion generated by the aggressive substitution of true values by non-values. In the field of historical studies and public debates, a pseudo-scientific protochronistic trend is promoted especially by dilettantes and influences the less cultivated public. Based on unprofessional interpretations of ancient sources and archaeological discoveries, Romanian protochronists exaggerate the role of the Dacians in the ancient world, considering them members a perfect society, as a civilizing element for the whole of Europe etc. The article deconstructs some of the central arguments of protochronism, exposes their inconsistency as well as their continuity with old fashioned ideas promoted during the second half of the 19-th century (Cezar Bolliac, Bogdan Petriceicu Hașdeu), ideas that reached their apex in the early 20th century through the work of Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică* (1913), and warns on the potential danger generated by this protochronist movement.*

Key words: Dacians, erroneous interpretation, historiography, archaeological data, nationalism

Să nu-și închipuie specialiștii că numai ei pot scrie despre istorie!
Nicolae Ceaușescu

Am ales drept motto aceste cuvinte rostite răsplat de „Marele Cârmaci” în preajma aniversării unei celebre bătălii a evului mediu românesc¹. De ce? Deoarece devine din ce în ce mai evident că acest pericolos protochronism și iresponsabil

* Muzeograf, Muzeul Județean Argeș.

¹ N. Constantinescu, *Remember. O diversiune în istoriografie sau oaste de țară și mercenari în „Bătălia pentru Rovine”*. Precizări și mărturii din anii 1986-1988, în „Argesis. Studii și comunicări”, Muzeul Județean Argeș, Seria Istorie, XIX, 2010, p. 160.

„Studii și articole de istorie”, tom LXXX, pag. 9-15, 2013

îndemn ne pândește și ne amenință astăzi mult mai mult și cu consecințe mult mai grave chiar decât în acele vremuri de tristă aducere aminte.

Fie-mi permis ca trecând în cele ce urmează la substanța materialului de față să pornesc de la o experiență personală cu multe învățăminte, care i-a avut însă în centrul atenției nu pe daci, ci pe contemporanii lor, celții.

În primăvara lui 2012 am avut prilejul să vizitez la Paris, la Muzeul Științelor și Industriei, o expoziție temporară dedicată celților, cu totul deosebită, expoziție ce se anunța incitantă încă de la afișul ce reprezenta un celt căzut parcă din cer, înfipt cu capul în pământ și agitându-și picioarele în aer. Titlul, într-o traducere liberă "Galii - o expoziție care te dă pe spate", era îndeajuns de ispititor și de provocator pentru a nu lăsa vizitatorii marelui muzeu să treacă mai departe nepăsători spre alte atracții expoziționale².

Și într-adevăr, expoziția se bucura de un mare succes și de o incredibilă afluență de public tânăr, școlari și liceeni îndeosebi, ce-și așteptau cuminți și ordonați rândul la casa de bilete, atrași îndeosebi de aspectele interactive pe care expoziția le oferea. Această însuflețire și personalizare a artefactelor arheologice protoistorice avea menirea de a rupe barierele dintre vizitator și epoca celtică, de a-i coborî pe celți din turnul de fildeș al strămoșilor intangibili și îndeajuns de mitologizați de-a lungul vremii, printre oamenii obișnuiți, comuni, cu pasiuni, instincte și idealuri cu nimic diferite față de cele ale ființelor actuale.

Desigur că un sector important al acestei expoziții era destinat prezentării celor mai celebre piese arheologice ce ne-au parvenit din lumea celtică a celei de-a doua epoci a fierului, prezente în orice enciclopedie sau compendiu care se respectă, dedicate civilizației celtice și culturii La Tène, de la coiful de la Agris (Charente) până la cazanul de la Gundestrup.

Însă miezul și esența expoziției, ceea ce dădea mesajul întregului eșafodaj, era sectorul în care se prezenta modul cum celții s-au văzut pe ei înșiși și mai departe cum au fost percepuți ca strămoși de generațiile Franței moderne și contemporane. S-a făcut apel la nenumărate reprezentări figurate, de la efigii monetare contemporane și menhire de piatră de pe mormintele prinților celți, până la operele de artă cu teme istorice, de sorginte romantică, cu o puternică încărcătură dramatică.

Treptat, expoziția aduce celții din zărilor îndepărtate unde îi exilasera viziunile eroice și hiperbolizările succesive până în apropierea imediată de percepția francezului de astăzi, educat deja pentru a-i trata ca și pe niște contemporani, cu vicii, patimi, virtuți și calități. Sunt nenumărate elemente ale vieții cotidiene, prezente și acestea în expoziția de la Paris, prin care francezul rămâne în permanent contact cu strămoșul lui celt, simțindu-l aproape afectiv dar cu totul demitizat, de la benzile desenate cu celebrul personaj Asterix, până la mărcile de tutun sau cele de bere. Adjective precum iubitori de gălceavă, înapoiți, proști, bețivi, nerușinați, egoiști, indisciplinați, figurează natural și fără ipocrizie, alături de măreți, curajoși,

² Pentru o vizitare virtuală a expoziției: http://www.cite-sciences.fr/francais/ala_cite/expositions/gaulois/

războinici, temerari ori puși pe șotii, în amalgamul de fațete, etichete și clișee prin care francezii de astăzi își percep proprii strămoși.

Mi-am pus întrebarea dacă o astfel de expoziție ar fi posibilă în România, avându-i în centru pe daci, iar răspunsul mi se pare a fi unul mai curând negativ. În ciuda unor încercări rămase izolate³, suntem încă departe de a-i coborî pe daci de pe pedestal și de a ni-i apropia și a-i înțelege ca și pe niște contemporani sau prieteni ai noștri. Și aceasta nu pentru că mijloacele nu ne-ar sta la îndemână, ci mai degrabă pentru că metodele de abordare ne sunt deficitare. De exemplu, nu știu câți români fac astăzi vreo legătură între marca auto omniprezentă pe șoselele noastre și regatul antic al dacilor.

Câtă diferență între modul de abordare specific menționatei expoziții pariziene și viziunea societății noastre dominate de acea marotă extrasă din Istoriile lui Herodot despre „cei mai viteji și mai drepți dintre traci”, extrasă însă voit trunchiat și multiplicată la infinit în manualele școlare, în toate muzeele din România sau în mass media. E adevărat că citatul netrunchiat ("Geții, însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai drepți dintre traci"⁴), nu mai sună atât de admirativ la adresa strămoșilor noștri, dar aceasta nu este o scuză pentru ca termenii mai puțin binevoitori să fie eludați cu bună știință.

Mai mult, nu de puține ori, în funcție de interesele cărora trebuie să le slujească, acest citat trunchiat dintr-o descriere pe care Herodot o făcea totuși geților sud-dunăreni de la finalul sec. VI a.Chr. este tradus abuziv și necritic asupra dacilor ce populau Carpații la mai bine de jumătate de mileniu distanță în timp de confruntarea lui Darius cu „cei mai viteji dintre traci”⁵.

Apogeul acestui mod de interpretare forțat și lipsit de obiectivitate a izvoarelor istorice scrise sau a descoperirilor arheologice se desfășoară astăzi chiar sub ochii noștri. Un grup de indivizi care-și spun cercetători și-și arogă tot felul de merite științifice, o adunătură pestriță alcătuită din cadre militare în retragere, jurnaliști, medici, preoți, oameni de afaceri susțin cu tărie că sunt deținătorii adevărului absolut în ceea ce-i privește pe daci. În fruntea acestei mișcări se află Societatea Dacia Revival, cu sediul la New York. Membrii ei se consideră o castă de inițiați, având rolul de a da la iveală și a face cunoscut adevărul despre daci, dintotdeauna ascuns sau deformat de istoriografia așa-zis oficială, de mediul științific, academic și universitar românesc.

³ Se remarcă, de exemplu, reconstituirile istorice din desenele tematice ale lui Radu Oltean, unele dintre ele utilizate în lucrări de popularizare a istoriei în rândurile copiilor, precum N. Djuvara, R. Oltean, S. Bucan, *Cum s-a născut poporul român*, Editura Humanitas Junior, București, 2000.

⁴ Herodot, *Istoriei*, IV, 93 (*Fontes Historiae Daco-Romanae*, Editura Academiei RSR, București vol. I, 1964, p. 47-49).

⁵ Simpozionul *Dacii – Cei mai viteji dintre traci*, organizat la Deva și Costești, în 14-16 mai 2004, cu prilejul aniversării a 80 de ani de la începerea cercetărilor arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei.

În ciuda meritelor pe care și le arogă și a teoriilor cu iz de senzațional pe care le propagă, aceștia nu sunt nici pe departe originali, ideile lor nu sunt nicidecum noi, ci-și află rădăcinile în masiva lucrare *Dacia Preistorică* elaborată de Nicolae Densușianu în ultimul sfert al secolului al XIX-lea și publicată postum, în anul 1913.

De fapt, până la Densușianu, promovarea rolului dacilor în istoria noastră fusese deja începută prin studiile lui Bogdan Petriceicu Hașdeu și Cezar Bolliac, acesta din urmă afirmând în anul 1869: „Misiunea noastră, a românilor, în arheologie este mai de seamă să definim ce au fost dacii. Să ne prindem în corul arheologilor Europei, venind cu idei exacte despre ființa dacilor. Aici mai cu seamă trebuie să țintească fiecare arheolog român”⁶.

Printre ideile de la care protocroniștii de astăzi își construiesc teoriile deviaționiste și de la care nu abdică niciodată, sunt și următoarele: în primul rând, excluderea totală, categorică, a romanilor din galeria de strămoși ai românilor. Noi ne revendicăm numai de la daci, iar romanii nu sunt altceva decât niște jefuitori rapace al căror rol în etnogeneza românească a fost mult exagerat de reprezentanții istoriografiei oficiale. De altfel, romanii n-ar fi stăpânit decât o mică parte, stabilită la fix 13% din teritoriul Daciei lui Decebal, iar dacii, desigur, nu puteau adopta limba latină într-un timp atât de scurt. Explicația limbii române pe care o vorbim astăzi este aceea că limba dacă era foarte apropiată de latină. Romanii vorbitori ai limbii ancestrale din care a evoluat latina, ar fi părăsit la un moment dat al preistoriei spațiul Daciei, văzut ca un centru al universului, un *axis mundi*, pentru a se stabili în Peninsula Italică, iar în perioada lui Traian ar fi purtat un război fratricid cu dacii cei statornici și legitimi stăpânitori ai țării, încercând a-și recăpăta vechea patrie.

De asemenea, ei promovează exacerbară, lipsită de fundament științific, a civilizației dacice, considerată a fi etalonul de perfecțiune și de desăvârșire în lumea antică, față de care civilizațiile greacă, romană, și mai departe cea egipteană sau cea mesopotamiană sunt inexpresive și neînsemnate.

Anual, Societatea Dacia Revival organizează congrese de dacologie, cu teme dintre cele mai diverse, de la Sfinxul din Bucegi, la Mihai Viteazul și la Constantin Brâncuși. În ultima vreme, aceste congrese au părăsit Hotelul Intercontinental din București pentru a se desfășura – atenție! – în spațiile unor universități din țară, precum cele din Alba Iulia sau Târgu Jiu.

Care sunt elementele pe care aceștia își sprijină teoriile atât de ademenitoare nu numai pentru publicul larg și mai puțin avizat, cât și, iată, pentru unii membri ai mediului universitar?

Un aliat iluzoriu al protocroniștilor și dacomanilor în demersul lor îl reprezintă grupul celor trei tăblițe de lut descoperite în anul 1961 în situl arheologic de

⁶ C. Bolliac, *Excursiuni arheologice*, vol. I, ediție îngrijită de N. Georgescu, M. Marcu și G. Rizca, Editura Floare Albastră, București, p. 123.

la Tărtăria, la 23 km sud-vest de Alba Iulia⁷. Trecându-se peste orice controversă, reținere și tentativă de obiectivitate științifică, se susține cu înverșunare teza că acestea sunt nici mai mult nici mai puțin decât primele dovezi ale utilizării scrisului de către ființa umană.

Nu numai că acestor piese arheologice le-a fost dedicat unul din celebrele așa-zise congrese de dacologie, dar chiar au fost immortalizate printr-un impozant monument amplasat în marginea șoselei ce leagă Sebeșul de Orăștie, în apropierea intrării către satul Tărtăria. Continuă să se scrie nenumărate tomuri lipsite de orice conținut științific, de care librăriile sunt pline, în care se fac felurite și hazlii interpretări ale semnelor de pe plăcuțe, etimologii care se vor savante și academice prin care tăblițele de la Tărtăria și mesajele lor sunt puse la baza evoluției limbii latine.

Pentru dacomani nu contează deloc faptul că aceste piese au fost descoperite în împrejurări cel puțin discutabile, în ultima zi de campanie arheologică, în condițiile în care șeful de șantier, arheologul de altfel respectabil Nicolae Vlăsa nu se afla pe sit, la fața locului, că nu a fost publicată vreodată sau poate chiar nu există nicio documentare grafică a detaliilor complexului în care piesele au fost descoperite, că orice posibilitate de datare prin mijloacele tehnologiei moderne a fost înlăturată de vreme ce imediat după descoperire tăblițele respective au fost coapte într-un cuptor electric în laboratorul de restaurare al muzeului din Cluj, cu toate acestea fiind atribuite, poate forțat, poate nu, oricum discutabil, având în vedere imposibilitatea oricărui control, nivelului neolitic al aceluși sit pluristratificat și cu o cronologie întinsă pe durata a mai multor epoci, iar obiectiile ar putea continua. Oricum am lua-o, întemeierea unui întreg eșafodaj de anvergura celui promovat cu atâta obstinație și exaltare de protocroniști și dacomani, pe o bază atât de fragilă precum este cea reprezentată de tăblițele de la Tărtăria, este sortit de la bun început nu numai eșecului ci și ridicolului.

Așa-numitul mister al plăcilor de plumb despre care suntem îndemnați a crede că mai înainte fuseseră de aur, dar care, din păcate pentru moștenirea civilizației dacice, n-au scăpat lăcomiei proaspătului suveran al României, Carol I, aflat într-o furibundă căutare de fonduri pentru a-și ridica la Sinaia castelul de pe malul Peșului, constituie unul din pilonii de rezistență pe care se întemeiază teoriile dacomane. Descifrarea exactă a așa-zisului alfabet dacic, ca și a reprezentărilor figurate de pe plăci, au prilejuit inițiaților savanți dacomani, de profesie ziariști, medici dar și lingviști prinși în aceste mreje seducătoare dar iluzorii, nenumărate nopți albe jertfite pe altarul științei, dar și întinse defrișări ale pădurilor patriei, sacrificate fără discernământ pentru tipărirea pe scară largă a unei maculaturi cocoțată cu nerușinare la nivel de paradigmă și de teorie științifică.

Doresc a exemplifica falsul, chiar dacă ingenios elaborat, dar și ridicolul acestor plăci de plumb printr-un exemplar pe care l-am identificat relativ recent în Muzeul din Curtea de Argeș. Personajul pe care inscripția cu caractere grecești din

⁷ N. Vlăsa, *Chronology of the Neolithic in Transylvania, in the light of the Tărtăria settlement's stratigraphy*, în "Dacia", VII, 1963, p. 485-494.

exergă ne îndeamnă să-l identificăm nici mai mult nici mai puțin decât cu Zamolxis este alcătuit dintr-un amalgam heteroclit de elemente aparținând mai multor epoci și culturi: reprezentarea ochiului respectă canoanele artei egiptene, urechea este identică cu cea reprezentată pe coiful de argint de secol IV a.Chr. de la Peretu, iar proeminențele de la extremitățile literelor imită grafia de pe monedele Macedoniei Prima. Trei epoci aflate la distanță mare în timp una de cealaltă, trei culturi diferite îngemănate într-o placă de plumb considerată dacică, expusă în scop didactic în vitrina muzeului din orașul Basarabilor⁸.

Nici măcar podul lui Apolodor de la Drobeta nu a scăpat acaparării fără scrupule a dacomanilor. Cu mare surprindere aflăm din partea lor că această reușită a arhitecturii și tehnicii romane trebuie atribuită dacilor. Au fixat chiar și cronologia acestui pod, la epoca lui Burebista, justificând această aserțiune prin argumentul controlului celor două maluri ale Dunării de către regele get și de faptul că marea operă a lui Apolodor nu ar fi deloc amintită în izvoarele istorice contemporane și care eventual să o pună în legătură cu operațiunile strategice și militare ale lui Traian de cucerire a Daciei. Este cu totul ignorată evidența izvoarelor istorice, atât cele figurate (Columna lui Traian)⁹, cât și cele numismatice (sestertius emis de Traian în anul 104, cu efigia podului pe revers)¹⁰, ca să nu mai vorbim de cele narrative (Cassius Dio, Procopius din Cezareea etc.)¹¹.

Descoperirea și mai ales mult mediata recuperare a brățărilor dacice din aur au contribuit și ele din plin la consolidarea teoriilor privind superioritatea civilizației dacice, plasată cu mult deasupra a tot ceea ce se cunoștea la nivelul Europei nu numai barbare ci și romane a acelei vremi. Importanța acestor brățări a fost mult supralicitată. Lăsăm deoparte pleiada de volume ce pretind a argumenta proprietăți dintre cele mai bizare atribuite acestor podoabe, precum cele terapeutice, taumaturgice sau radiesteze. Ne-am îndepărta nepermis de mult de la decență. Dar trebuie menționat un lucru evident: în fervoarea comentariilor destinate a argumenta superlativul civilizației dacice, fervoare alimentată probabil de irezistibila strălucire a aurului brățărilor, s-a pierdut din vedere faptul că astfel de piese de podoabă, din argint însă, fuseseră descoperite cu zecile în spațiul Daciei preromane fără ca masele să fie extaziate, cu excepția câtorva arheologi care le-au studiat îndeaproape¹².

În ultima vreme, o nouă ofensivă se înregistrează prin interpretarea forțată și lipsită de spirit critic a statuilor de daci aflate în Roma dar și în colecțiile mai

⁸ D. Măndescu, *Despre un „pond dacic din plumb descoperit în județul Prahova”*, în „Analele Banatului”, S. N., Arheologic-Istorie, XVII, 2009, p. 199-202.

⁹ C. Cichorius, *Die Reliefs der Traianssäule*, Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1900, Taf. LXXII/1.

¹⁰ *Roman Imperial Coins*, II, 569; M. Munteanu, *Provincia Dacia pe monedele Romei imperiale*, Editura Mediamira, Cluj-Napoca, 2002, p. 59.

¹¹ Cassius Dio, *Istoria romană*, LXVIII, 13, 1; Procopius, *Despre edificii*, IV, 6, 11-14.

¹² K. Horedt, *Die dakischen Silberfunde*, în „Dacia”, XVII, 1973, p. 127-168; D. Spânu, *Piese de orfevrerie din Dacia din secolele II a.Chr. – I p.Chr.*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 57, 2006, 1-4, p. 190 și urm., fig. 3.

multor muzee europene. Viziunea artiștilor plastici antici asupra dacilor este răstălmăcită după bunul plac, astfel încât să se potrivească teoriilor deja lansate de dacomani. Aceste opere sculpturale supuse unui canon artistic și estetic comun reprezentărilor de barbari, cu rol vădit propagandistic, dar și moralizator¹³, sunt astăzi abuziv utilizate și scoase din context, spre a fi demonstrate prin intermediul lor, de pildă, caracteristici ale dacilor precum bunătatea, blândețea, înțelepciunea, mărinimia sau pacifismul. În mod sigur, nu așa i-au perceput romanii pe daci și la fel de sigur nu astfel de caracteristici și-au imaginat meșterii antici și comanditarii acestor statui.

Cea mai recentă reușită a acestui adevărat program de intoxicare dacoman este filmul lansat în primăvara anului 2012 pe internet, dar preluat de numeroase posturi de televiziune dornice de senzațional. Filmul *Dacii – Adevăruri tulburătoare*, prin care „mari specialiști” în istoria și arheologia epocii fierului încearcă să răstoarne într-o clipă tot ceea ce școala românească de arheologie a construit cu migală și cu onestitate științifică timp de decenii, a înregistrat deja, în numai cinci luni, peste 650.000 de vizionări, un adevărat record de audiență și care dă măsura pericolului potențial la care este supusă populația obișnuită și mai ales tinerii, utilizatori frecvenți ai internetului.

În concluzie, ofensiva protocronistă și dacomană este în creștere, favorizată desigur de debusolarea cotidiană a societății, de penuria reperelor autentice, precum și de promovarea agresivă a non-valorilor cu care suntem bombardat constant în toate mediile – social, educațional, cultural, profesional, economic, politic... A nega sau a nu recunoaște această realitate echivalează cu asigurarea unui nou succes de perspectivă pentru amenințarea protocronistă. Depinde doar de noi cum vom ști să ripostăm, izolând toate aceste elemente ale mistificării, demolându-le și aruncându-le la coșul de gunoi al istoriei.

¹³ L. Velcescu, *Dacii în sculptura romană. Studiu de iconografie antică*, Editions Les Presses Littéraires, Saint-Estève, 2008.